

Prilagođavajući se postojećoj situaciji, KPJ je pronalazila nove oblike svoga djelovanja u tim veoma složenim uslovima i na osnovu zaključaka Četvrtre konferencije KPJ, koja je održana u Ljubljani 1934. godine, došlo je do šireg uključivanja žena u sindikalne organizacije i učešće u izborima za radničke povjerenike. Direktiva KPJ iz 1935. godine stavila je u zadatak da se pri sindikalnim podružnicama URSS-a formiraju ženske sekcije, koje su imale veliku ulogu u okupljanju žena u sindikalne organizacije na liniji klasnog radničkog pokreta. U štrajkovima koje je radnička klasa vodila za poboljšanje svoga položaja učestvovala su i žene, a one su organizovale i proslave Prvog maja i Međunarodnog dana žena, gdje su postignuti određeni rezultati, naročito od 1938. godine, kada je i uticaj Partije među ženama bio veći.

J. Kecman je iscrpno prikazala i djelatnost ženskih organizacija (Jugoslovenskog ženskog saveza, Alijanse ženskih pokreta i Saveza radnika žena i djevojaka u Sloveniji). KPJ je uticala na osnivanje legalnih organizacija za okupljanje žena (Omladinske sekcije ženskih pokreta, Udruženje studentkinja, »Slovenska družina« u Hrastniku, Društva za prosvjetu žene u Hrvatskoj, Ženske nabavljačke zadruge) i pokretala ženske listove (Proleterka, Žena danas, Ženski svijet, Naša žena), koji su bili oslonac KPJ u radu među ženama.

U godinama pred drugi svjetski rat, od velikog značaja za šire uključivanje žena u antifašistički pokret, bili su Svjetski kongres žena protiv rata i fašizma, koji je održan u Parizu, Sedmi kongres Kominterne, Svjetski kongres žena u Marselju. Naše žene učestvovala su u akcijama za pomoć španskim borcima. Uoči rata i okupacije zemlje došlo je do šireg angažovanja žena u društveno-političkom životu, na šta su uticali zaključci Zemaljskog partijskog savjetovanja i pokrajinskih partijskih konferencija o djelovanju komunista među ženama, kao i zaključci Pete zemaljske konferencije KPJ. Žene su postajale sve ozbiljnija snaga u radničkom pokretu, a ta snaga došla je do punog izražaja u događajima koji su slijedili.

Jovanka Kecman je uspjela rekonstruisati aktivnosti žena u radničkom pokretu naših zemalja, dajući iscrpne podatke o raznim političkim i drugim predavanjima, skupovima, akcijama za opismenjavanje i kulturno-prosvjetno uzdizanje. I pored opširnosti kojom obiluje, djelo ostaje skladna, lijepo napisana cjelina, dostupna i širem čitalačkom krugu.

Senija Penava

Dr Drago Borovčanin, IZGRADNJA BOSANSKOHERCEGOVAČKE DRŽAVNOSTI U USLOVIMA NOR-a, »Svjetlost«, Sarajevo, 1979, 300 str.

Ova studija predstavlja autorovu doktorsku disertaciju, koju je pod istim naslovom odbranio na Pravnom fakultetu u Sarajevu 1976. godine. Autor je obradio jednu od kapitalnih tema naše novije državno-pravne istorije. Zadatak knjige jeste da objasni, kako je u skladu opšte

političke platforme Komunističke partije Jugoslavije o izgradnji jugoslovenske federacije, tekao proces izgradnje bosansko-hercegovačke državnosti u uslovima narodnooslobodilačkog rata i socijalističke revolucije.

Hronološko-tematskim redoslijedom studija je podijeljena na šest glava, a svaka glava na veći broj poglavlja. Nakon uvoda (str. 5—12) slijede: I Istorijski korijeni državnosti Bosne i Hercegovine (12—61); II Kapitulacija Kraljevine Jugoslavije (61—80); III Razvoj NOB-a i osnivanje organa narodne vlasti i političkih organizacija u Bosni i Hercegovini (80—157); IV Političke prilike u Jugoslaviji u okviru opšte političke situacije u toku 1943. godine (157—195); V Izgradnja bosansko-hercegovačke državnosti poslije Drugog zasjedanja AVNOJ-a (195—231) i VI Završna faza izgradnje bosanskohercegovačke državnosti (231—268.) Poslije ovog osnovnog teksta su: Zaključak (268—273); Pogovor (275—276); Spisak izvora i literature (277—287); Zusammenfassung (288—292) i Registar ličnih imena i geografskih pojmova (293—298).

U uvodnim glavama knjige autor se vraća duboko u prošlost. Kratkim, ali jasnim redom on upoznaje čitaoca sa državno-pravnim položajem Bosne i Hercegovine kroz feudalni, osmanski i austrougarski period. Na osnovu literature, dato je objašnjenje korijena državnosti Bosne i Hercegovine, kao i njena posebnost u istorijskom i kulturnom vidu. Iznoseći događaje, koji slijede nakon prvog svjetskog rata i stvaranja Kraljevine SHS, autor analizira državno-pravni status Bosne i Hercegovine, unutar ove zajednice jugoslovenskih naroda. U periodu između dva svjetska rata, on podvlači da Bosna i Hercegovina nije imala državno-pravnu samostalnost, nego je uvijek bila meta za različita mišljenja i stremljenja, od strane srpske ili hrvatske buržoazije, koje je tretiraju kao srpsku ili hrvatsku zemlju. Veoma su interesantni stavovi brojnih građanskih stranaka, koje su zavisno od svojih političkih programa i organizacija, izražavale različita mišljenja u vezi sa nacionalnim pitanjem i položajem Bosne i Hercegovine unutar formirane jugoslovenske zajednice. Osim građanskim strankama i njihovim pogledima na ovo pitanje, autor veliku pažnju posvećuje i radničkim partijama, među kojima je od 1919. godine najznačajnija Komunistička partija Jugoslavije. Veoma dobrom analizom dat je stav Komunističke partije Jugoslavije o nacionalnom pitanju (koja je takođe imala svoj razvojni put u tom pogledu) kao i o pitanju izgradnje Bosne i Hercegovine i njenog položaja unutar Jugoslavije.

Po hronološkom redu u knjizi, slijede događaji pred početak drugog svjetskog rata. Iz prelomnih godina Borovčanin je obradio potpisivanje sporazuma Cvetković — Maček, zatim događaje oko potpisivanja i pristupanja jugoslovenske vlade Trojnom paktu. Autor još jednom ukazuje na stav naroda, koji nije dao pristanak za takav pravni akt, nego je pokazao ne samo političkim vrhovima Jugoslavije, već i široj evropskoj javnosti svoje neslaganje i odlučnost za borbu protiv takvih tendencija, iza čega je stajla Komunistička partija Jugoslavije i njen program otpora protiv fašizma. Tako je već na samom početku jugoslovenski narod dao otpor Hitlerovim ustaljenim metodama, koje je isprobao u srednjoj Evropi. Ove prve dvije glave knjige govore o

periodu do početka NOR-a i imaju vid pristupa, koji hronološko-problematskim metodom priprema čitaoca za glavni dio knjige, gdje se analizira put kojim je Bosna i Hercegovina prošla, zajedno sa drugim narodima i narodnostima Jugoslavije, ka samostalnoj, ravnopravnoj i federalnoj članici jugoslovenske federacije.

U trećoj glavi knjige, pod naslovom »Razvoj NOB-a i osnivanje organa narodne vlasti i političkih organizacija u Bosni i Hercegovini«, autor analizira stanje u Kraljevini Jugoslaviji poslije aprilske kapitulacije. Uporedo sa tim analizira i Komunističku partiju Jugoslavije i njen rad na organizovanju opštenarodnog ustanka, kao odlučujuću snagu koja vodi narode i narodnosti Jugoslavije u borbu. Nakon dijela koji govori o osnivanju, razvoju i jačanju narodnooslobodilačke vojske, autor dalje govori o osnivanju i razvoju prvih organa narodne vlasti. Kako se NOP učvrstio na vojnom planu, postavljalo se pitanje vlasti, koja treba da bude nova, revolucionarna, a zamjenjivala bi postepeno buržoasku, kvislinšku ili okupatorsku, kada se oslobode pojedini dijelovi naše zemlje. Narodnooslobodilački odbori, kao prvi organi narodne vlasti sa svim specifičnostima u vezi sa nazivima, strukturom i djelovanjem u raznim dijelovima Bosne i Hercegovine, u svojim početnim formama, izloženi su na jedan pregledan i jasan način. Ovo pitanje se prati od perioda stvaranja prvih slobodnih teritorija, a jasnije od Savjetovanja u Stolicama, od kada se nastoje ujednačiti forme tih revolucionarnih organa, i njihova dogradnja preko Fočanskih ropisa i Septembarskih propisa iz 1942. godine. Tačno je utvrđen način biranja seoskih, opštinskih, sreskih i okružnih NOO-a, njihove kompetencije i djelatnost. U vezi sa organizacijom NOO-a jeste i formiranje narodnooslobodilačkih sudova, kao i njihovi zadaci. Za prvu fazu razvitka narodnooslobodilačke vlasti, karakteristično je da su NOO-i obavljali funkciju narodnooslobodilačkih sudova za civilno stanovništvo. Autor ističe činjenicu da narodnooslobodilačkih sudova nema kao posebne institucije do sredine 1944. godine. Osim NOO-a i narodnooslobodilačkih sudova unutar njih, veoma važnu ulogu su imali organi vojnopozadinskih vlasti na oslobođenoj teritoriji. Njihovi zadaci i obaveze bili su mobilizacija ljudstva, snabdijevanja vojske, smještaj vojske, njega ranjenika, zaštita, obezbjeđivanje i dr. Da se nova vlast nije razvijala bez smetnji, pokazuju stavovi četničkih- ustaških, okupatorskih i drugih krugova, koji su svim snagama i sredstvima nastojali onemogućiti i potcijenti ad novih organa vlasti.

Veoma važnu prekretnicu, kako na vanjskom, tako i na unutrašnjopolitičkom i vojnom planu, predstavljala je 1943. godina. Uspjesi Saveznika na njihovim bojištima, kapitulacija Italije, razoružavanje deset talijanskih divizija u našoj zemlji, jače ofanzivne akcije NOVJ, stvaranje šire slobodne teritorije, dolazak vojnih misija u Vrhovni štab, značajnije vijesti o borbi naših boraca i naroda, koje su se počele širiti u svijet, pomoglo je stvaranju uvjeta za dalju izgradnju jugoslovenske državne zajednice. U toku priprema za Drugo zasjedanje AVNOJ-a, počele su i diskusije oko formiranja pojedinih federalnih jedinica. To je bio korak u pravcu izgradnje državne vlasti u Bosni i Hercegovini. Diskusije oko položaja Bosne i Hercegovine u jugoslovenskoj federaciji

počele su u ljeto 1943. godine. Javljali su se različita mišljenja o njenom položaju, kako kaže autor ove studije: »Poslije razgovora sa Kardeljom upoznat je i Josip Broz Tito sa argumentima Pokrajinskog komiteta KPJ za BiH, koji ih je odmah prihvatio. Tako je na kraju prevladalo stanovište da se Bosna i Hercegovina konstituiše kao posebna ravnopravna šesta federalna jedinica u sastavu Demokratske Federativne Jugoslavije«, (str. 172). 29. i 30. novembar 1943. godine je veliki datum u razvoju Jugoslavije i njene državnosti. U Deklaraciji Drugog zasjedanja AVNOJ-a govori se o najvažnijim pitanjima i odlukama, koje su proizašle iz oslobodilačkog pokreta svih naših naroda kao izraz njihovog raspoloženja, koji u pokretu protiv okupatora vide svoju bolju budućnost. Kroz odluke Drugog zasjedanja AVNOJ-a, Drugog zasjedanja ZAVNOBiH-a i najšire opštenarodne političke organizacije NOF za Bosnu i Hercegovinu izgrađivala se dalje državnost Bosne i Hercegovine. U posljednjoj glavi knjige, autor obrađuje završnu fazu izgradnje bosanskohercegovačke državnosti, koja je obilježena odlukama Trećeg zasjedanja AVNOJ-a, Trećeg zasjedanja ZAVNOBiH-a, formiranjem Narodne skupštine Bosne i Hercegovine i formiranjem Narodne vlade Bosne i Hercegovine, kao najviših organa vlasti. Ovim i još nekim događajima federalna Bosna i Hercegovina je dobila svoju potpunu organizaciju, te je završen proces izgradnje bosanskohercegovačke državnosti u ratnim uslovima. Autor stoga s pravom zaključuje:

»Ustav Federativne Narodne Republike Jugoslavije donesen 30. januara 1946. godine, i Ustav Narodne Republike Bosne i Hercegovine donesen 30. decembra 1946. godine, kao najviši državno-pravni akti, potvrdili su društveno-politički sistem inaugurisan još u toku NOR-a i revolucije, i strukturu i organizaciju nove revolucionarne vlasti u Jugoslaviji kao cjelini i Bosni i Hercegovini posebno. Donošenjem Ustava Narodne Republike Bosne i Hercegovine, ova zemlja je dobila i konačnu državnu organizaciju, Narodnu Republiku Bosnu i Hercegovinu, ravnopravnu sa ostalim jugoslovenskim zemljama u sastavu FNRJ«, (str. 273).

Ova studija je nastala nakon dugogodišnjeg rada na prikupljanju, kritičkom korištenju relativno bogate arhivske građe, objavljene i neobjavljene memoarske građe, stručno odabrane literature i niza autorovih članaka, koje je ranije objavljivao u pojedinim časopisima. Osim već dobro poznatih konstatacija, knjiga pruža i nove podatke kao i jednu kompletnu sliku o svom važnom pitanju novije istorije naroda Jugoslavije. Analiziranjem i tumačenjem složenih istorijskih događaja i prilika u jednom dužem vremenskom periodu, autor objašnjava put kojim je prošla Bosna i Hercegovina u svom državno-pravnom konstituisanju, uporedo sa polaganjem temelja novoj Jugoslaviji na federalnom principu. Imajući u vidu kompleksnost pitanja, autor je obradio političke, vojne, državno-pravne, socijalne i još neke aspekte tretirane teme. Naučna ozbiljnost prilaženja problemu, njihovo zaokruženje u jednoj studiji, historiografski domet ove knjige, doprinijeli su proširivanju, produbljivanju i bogaćenju dosadašnjih saznanja. Značaj teme i interes koji se za nju javlja, učinili su da knjiga dr. Drage Borovčanina dobije visoko priznanje: nagradu »Veselin Masleša« u 1980. godini.

Vera Kac

Nedavno je, u izdanju Instituta za istoriju u Sarajevu i NIŠRO »Oslobođenje« Sarajevo, izašla iz štampe knjiga Dr Vojislava Kecmanovića - Đede: »Zabilješke iz ratnih dana«, koja pored Đedinih zabilješki vođenih od 3. novembra 1943. godine do 25. aprila 1945. godine, sadrži i riječ redakcije, zabilješku Slavka Mićanovića: »Dr Vojislav Kecmanović - Đedo, čovjek i djelo«, zatim registar ličnih imena i registar geografskih pojmova.

Izdanjem »Zabilješki iz ratnih dana« naša istorijska nauka je dobila značajne podatke iz oblasti izgradnje narodne vlasti u federalnoj Bosni i Hercegovini, izgradnji bosanskohercegovačke državnosti, ustrojstvu i izgradnji Narodnog fronta Bosne i Hercegovine i drugim značajnim pitanjima. Ali, »Zabilješke...« ne sadrže samo podatke o zbivanjima i događajima. U njima su zapisana Đedina razmišljanja o nizu pitanja iz tadašnjeg života kao i razmišljanja o budućnosti. Njega impresionira borbeni moral boraca NOV, posebno omladine, žena, svakog poštenog čovjeka. U isto vrijeme se gnuša nad narodnim izrodima koji služe okupatoru.

Đedo nije bio komunista, ali je bio veliki patriota zemlje, veliki pobornik bratstva, jedinstva i zajedništva naših naroda. Naglašavam pojam zajedništva koji Đedo na više mjesta u »Zabilješkama...« ističe, naročito kada je riječ o zajedništvu naroda i narodnosti Bosne i Hercegovine. O bratstvu, jedinstvu i zajedništvu naroda Bosne i Hercegovine razmišlja vrlo često, naročito kad je preokupiran budućim položajem Bosne i Hercegovine u Federativnoj Demokratskoj Jugoslaviji. On osuđuje šovinizam koji se izrodio iz težnje jednog dijela Srba u Bosni i Hercegovini prema Srbiji i Hrvatima prema Hrvatskoj, jer je taj šovinizam »... u ovom ratu dotjerao do nečuvenih zločina, a sve to na korist zajedničkog neprijatelja. Zato je sudbonosno značajna ova zajednička borba i protiv tog neprijatelja i protiv šovinizma svih vrsta«. I dalje, Đedo kaže: »Ko god je imao i malo mudrosti, dosad je morao uvidjeti da samo u našem zajedništvu leži zaloga naše budućnosti. Drugog puta nema niti ga može biti«. Đedo osjeća da se Bosna i Hercegovina nije mogla pripojiti ni Srbiji ni Hrvatskoj, jer bi to bio, kako kaže Đedo, »akt nasilja, bar prema polovini naroda Bosne i Hercegovine«. A, dijeliti Bosnu i Hercegovinu između Srbije i Hrvatske, bilo bi takođe nemoguće, jer se nebi mogla povući granična linija a da ona ne zasiječe u živo tijelo naroda. »Taj potez bi — kaže Đedo — bio najteži za naše Muslimane, jer su oni dosad sačinjavali jednu narodnu zajednicu i osjećali se kao zajednica«. Citirane Đedine riječi najbolje govore koliko je on pridavao značaja bratstvu, jedinstvu i zajedništvu naših naroda. Razmišljajući o tome problemu on na jednom mjestu konstatuje: »Na sreću, u ovom zajedničkom — oslobodilačkom ratu već dosad su otupile mnogo oštrice koje su nas razdvajale...«. Ali se u isto vrijeme pita kad razmišlja o zajedničkom životu i slozi, prijateljstvu, bratstvu i jedinstvu u slobodi, jesmo li dovoljno učinili u ovom našem oslobodilačkom ratu, jesmo li stekli dovoljno iskustva za našu budućnost? Zbog toga on ne može da